

◆ จากวิถีชีวิตแต่บรรพชน ฝึกฝนเช่นกีฬา ก่อกำเนิดมานับนาน ร่วมแรงสืบสาน จนกลายเป็น "ประเพณีแข่งเรือยาวอำเภอพิมาย"

ชีวิตคนพืมนับแต่บรรพกาลจะผูกพันอยู่กับสายน้ำ นอกจากแม่น้ำมูลซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักแล้ว ยังมีลำน้ำอีกหลายสายที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำมูล เช่น ลำจักราช ลำสระจัน ลำนางเหริญ ลำวังหิน และลำน้ำเค็ม เป็นต้น รวมทั้งมีคูคลองเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทั่วบริเวณรอบเมืองพิมาย การเดินทางติดต่อกันแต่โบราณ จึงใช้ทางน้ำเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลัก คนพืมนสมัยก่อนส่วนใหญ่จะมีเรือประจำบ้าน โดยใช้เรือพายเพื่อกิจกรรมหลากหลายในชีวิตประจำวัน บางครั้งก็พายประลองความเร็วกันอย่างสนุกสนาน จนก่อกำเนิดเป็นการแข่งเรือยาว และอนุรักษ์ไว้พร้อมกับพัฒนาสืบเนื่องมา

กลายเป็น "ประเพณีแข่งเรือยาวเนื่องในงานเทศกาลเที่ยวพิมาย" ณ ปัจจุบัน

อาจารย์เฉลิม เศตะพย์ ราชภัฏอาวุโสและข้าราชการครูบำนาญ ซึ่งสัมผัสและผูกพันกับการแข่งเรือยาวประเพณีอำเภอพิมายมานานกว่า ๖๐ ปี ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์หลายประการ นอกจากนั้นยังมีข้อมูลจากผู้อาวุโสอีกหลายท่านรวมทั้งศึกษาสืบค้นจากเอกสารและหลักฐานแวดล้อมต่างๆ ซึ่งสามารถนำมาเรียบเรียงเกี่ยวกับ "ประเพณีแข่งเรือยาวประเพณีอำเภอพิมาย" ได้ดังนี้

การแข่งเรือยาวที่อำเภอพิมาย น่าจะมีมานานกว่าร้อยปี ซึ่งก่อนหน้านั้นคงเป็นการแข่งแบบสนุกสนานระหว่างกลุ่มมิตรสหายหรือหมู่บ้านใกล้เคียงกัน ในหน้าเทศกาลทอดกฐินหลังออกพรรษาซึ่งเป็นช่วงฤดูน้ำหลาก โดยใช้เรือขุดขนาดเล็กไม่เกิน ๖ ฝาย เพราะเป็นเรือที่ใช้ประจำบ้านกันอยู่แล้ว

ต่อมาเมื่อสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระอัครมเหสีในรัชกาลที่ ๕ หรือสมเด็จพระพันปีหลวง พระราชชนนีในรัชกาลที่ ๖ ทรงมีหมายกำหนดการจะเสด็จ เป็นองค์ประธานเปิดค่ายทหาร (ค่ายสุรนารี) ที่เมืองนครราชสีมา ในปลายเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๕๔ หลังจากนั้นจะเสด็จประพาสชมปราสาทหินพิมายและไทรงามที่อำเภอพิมาย ดังนั้น ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๕๓ คณะกรรมการเมืองนครราชสีมาและคณะกรรมการอำเภอพิมายจึงได้เตรียมการรับเสด็จอย่างสมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสที่มีพระราชวงศ์ชั้นสูงสุดเสด็จประพาสเมืองพิมายเป็นครั้งแรก ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาพื้นที่ในตัวเมืองพิมายครั้งยิ่งใหญ่ นับแต่ก่อตั้งเป็นอำเภอพิมายเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๓ โดยมีพระภักดีขันธสีมา(เหม) นายอำเภอพิมายคนที่ ๔ เป็นนายอำเภอในขณะนั้น (ในสมัยก่อนอำเภอพิมายมีชื่อว่า "อำเภอเมืองพิมาย" ทางการได้ตัดคำว่า "เมือง" ออกเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๓)

***พระราชวงศ์ที่เสด็จประพาสเมืองพิมายเป็นพระองค์แรกได้แก่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ อดีตเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยคนแรก(พ.ศ.๒๔๓๕ - ๒๔๕๕) ทรงเสด็จมาเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๘ ขณะเสด็จ

ตรวจราชการในมณฑลเขตภาคอีสาน หลังจากนั้นทรงเสด็จมาอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๒ ในฐานะนักประวัติศาสตร์ โดยมีทีมงานนักประวัติศาสตร์ และ โบราณคดีชาวต่างประเทศร่วมเดินทางมาด้วย ผลจากการเสด็จในครั้งนั้นกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนปราสาทหินพิมายเป็น โบราณสถานเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ โดยประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๕๓

*** วันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๕๘ นับเป็นวันแห่งประวัติศาสตร์ของชาวพิมาย เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ มหาราช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเสด็จประพาสอำเภอพิมายเป็นครั้งแรกและครั้งเดียวในประวัติศาสตร์ ท่ามกลางพสกนิกรชาวพิมายและอำเภอใกล้เคียงมารอรับเสด็จอย่างเนืองแน่น ทรงเสด็จพระราชดำเนินปฏิสังขรณ์กับพสกนิกรที่มารับเสด็จ เสด็จเยี่ยมชมปราสาทหินพิมาย และเขื่อนพิมาย ประทับเสวยพระกระยาหารกลางวันบริเวณไทรงาม ในภาคบ่ายทรงเสด็จพระราชดำเนินไปเปิดสถานีทดลองข้าวพิมายและทรงทอดพระเนตรปฏิบัติการ ปรอทยานำแม่แลงศัครุพีช โดยเครื่องบินซึ่งกระทรวงเกษตรฯจัดถวาย หลังจากนั้นจึงเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมที่จังหวัดชัยภูมิเพื่อเยี่ยมเยือนพสกนิกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป นับแต่นั้นมาก็มีพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จมาเยี่ยมชมและปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ณ เมืองพิมายอย่างต่อเนื่องจนเกือบครบทุกพระองค์***

สำหรับการเตรียมการรับเสด็จสมเด็จพระพันปีหลวง ทางกรมได้เตรียมการตลอดปี พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยมีการปรับปรุงพัฒนาหลายด้าน ดังนี้

๑. ตัดถนนจากตัวเมืองนครราชสีมา (เส้นทางสายเก่า) ผ่านจอหอ ตลาดแค เข้าสู่ตัวเมืองพิมายที่ทำสงกรานต์ (สมัยนั้นยังไม่มีสะพานข้าม) โดยตั้งชื่อว่า "ถนนเพชรมาตุคลา" (เป็นถนนดินสันนิษฐานว่าทรงเสด็จพระราชดำเนินจากตัวเมืองโคราชมาพิมายโดยขบวนเกวียน)

๒. ตัดถนนสายใหม่ภายในตัวเมืองพิมายพร้อมกับปรับปรุงขยายเส้นทางเก่า(ทางเกวียน)ที่คับแคบ รวมทั้งสิ้น ๑๕ สาย พร้อมทั้งตั้งชื่ออย่างเป็นทางการ ได้แก่ ถนนราชชนนีลีลา ถนนจอมสุดาเสด็จ ถนนท่าสงกรานต์ ถนนอานันทจินดา ถนนบุษยยันต์ ถนนอภัยวงศ์ ถนนวนปรางค์ ถนนยางใหญ่ ถนนสมัยรุจี ถนนนิโครธ โคทา ถนนอาร์กย์ศักดิ์สิทธิ์ ถนนชมสระ ถนนพระศรี โบราณ ถนนสุริยาอุทัย และถนนสุริยาอัสดง เป็นถนนดินทั้งหมด(ยกเว้นถนนจอมสุดาเสด็จ จากสะพานนาคราชประตูด้านหน้าปราสาทหินพิมายไปถึงประตูชัย ยังมีร่องรอยปูพื้นด้วยศิลาแลงซึ่งสร้างในสมัยขอม)

*** จะเห็นว่าเป็นชื่อที่ไพเราะและสื่อความหมายชัดเจน แสดงถึงภูมิปัญญาและทัศนคติของคนในสมัยนั้น ปัจจุบันมีชื่อถนน ๒ สาย ที่เปลี่ยน(เพี้ยน) ไป คือ "ถนนพระศรี โบราณ" (เป็นเส้นทางผ่านสระพลุ่งเพื่อเข้าไปนมัสการ "พระพุทธรวิมายะ" ที่วิหารเก่าวัดเดิม) เปลี่ยนเป็น "ถนนพระศรี โบราณ" และ "ถนนนิโครธ โคทา" (เส้นทางหน้าวัดบูรพาพิมลไปไทรงาม "นิโครธ" แปลว่า ต้นไทร ส่วน "โคทา" แปลว่า วัว ในสมัยก่อนใช้เป็นเส้นทางด่อนวัวควายไปเลี้ยงในท้องทุ่งด้านตะวันออก) ปัจจุบันเพี้ยนเป็น "ถนนโสภณ โคธา" ("โสภณ" แปลว่างามหรือห้องใส ส่วน "โคธา" แปลว่าหีบหรือตะกวด) เหตุที่ชื่อถนนเปลี่ยนไปอาจเป็นเพราะการจำกัดหรือเขียนผิดของคนในรุ่นต่อมา(โดยไม่ทราบความหมาย) เทศบาลตำบลพิมายควรพิจารณาเปลี่ยนชื่อถนนดังกล่าวให้ถูกต้องตามชื่อเดิม เพื่อคงความหมายดั้งเดิมตามรณนัยของผู้ตั้งแต่แรก***

๓. ย้ายวัดซึ่งอยู่ภายในบริเวณกำแพงปราสาทหินพิมายทั้ง ๔ มุม ออกมาอยู่บริเวณด้านนอก โดยสร้างขึ้นใหม่ ๓ วัด มี

- วัดใหม่ประตูชัย ขุนนเรศนรากร(ต้นตระกูลวัชรพณิชย์) เป็นผู้บริจาคที่ดินให้จำนวน ๕ ไร่

- วัดบุ่ง (คำว่า"บุ่ง" หมายถึง ที่ลุ่มน้ำท่วมขัง) เดิมมีพื้นที่ประมาณ ๕ ไร่ ต่อมาหลวงพิมลพิมาย การ (ต้นตระกูลพงษ์พิมาย) ได้บริจาคที่ดินเพิ่มเติมประมาณ ๔ ไร่ จึงเปลี่ยนชื่อเป็น"วัดบูรพาพิมล"

- วัดยาง อยู่บริเวณสำนักงานไปรษณีย์จนถึงศูนย์ดับเพลิงเทศบาล ต่อมากลายเป็นวัดร้างและถูกยุบทิ้งเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๔๗๘ (ยังไม่มีการสร้างโบสถ์)

ส่วนวัดอื่นๆ ที่สร้างก่อน พ.ศ.๒๔๕๓ มี ๓ วัด ได้แก่

- วัดเดิม สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณ พ.ศ.๒๐๐๐ ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
- วัดเก่าประตูลัย สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ.๒๓๕๐
- วัดสระเพลง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๐

*** จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ ทำให้ทราบว่ามิใช่คนเข้ามาอยู่อาศัยที่เมืองพิมายและ บริเวณโดยรอบตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว จากนั้นก็มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและขยายตัวเป็นชุมชนหนาแน่นที่สุดแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๘ หรือ พ.ศ.๗๐๐ เป็นต้นมา ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งเป็นระยะเริ่มต้นยุคประวัติศาสตร์ของไทย (สมัยทวารวดี) เมืองพิมายมีชื่อว่า "กิมะปุระ" ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔ (พ.ศ.๑๒๐๐ - ๑๔๐๐)เมืองพิมายได้กลายเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาภิกษุมหายานที่สำคัญแห่งหนึ่ง เมื่ออาณาจักรขอม(เขมรโบราณ)ขยายอิทธิพลเข้ามาในช่วงพุทธศตวรรษ ๑๕ เมืองพิมายก็ตกอยู่ในอำนาจและเป็นหัวเมืองสำคัญของขอม โดยขอมใช้เป็นฐานขยายอำนาจออกไปทางทิศเหนือและทิศตะวันตก (ในสมัยขอมเรียกเมืองพิมายว่า "วิมายะปุระ") จนกระทั่งมีการสร้างปราสาทหินพิมาย ซึ่งเป็นศาสนสถานเพื่อพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานขึ้น รวมทั้งสร้างประตูเมือง กำแพงเมือง คูเมือง และสาธารณูปการอื่นๆ ครบครัน นับว่าเมืองพิมายเป็นเมืองโบราณที่มีรูปแบบผังเมือง และองค์ประกอบต่างๆ สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย สันนิษฐานว่าเริ่มสร้างในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ.๑๕๔๕ - ๑๕๕๓) และสร้างเพิ่มเติมโดยกษัตริย์พระองค์ต่อๆ มา จนแล้วเสร็จสมบูรณ์ในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราช (พ.ศ.๑๗๒๔ - ๑๗๖๓)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ขอมนับถือศาสนาฮินดู(พราหมณ์) เหตุที่สร้างปราสาทหินพิมายเพื่อพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน อาจเป็นกุศโลบายอันแยบยลของขอม เพราะขณะนั้นชนชั้นปกครองและราษฎรของเมืองพิมายต่างนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอย่างเหนียวแน่น โดยขอมได้สอดแทรกแนวคิดและประเพณีแบบฮินดู (พราหมณ์) ผสมผสานลงไปไปด้วย นอกจากนั้นยังใช้วิธีผูกสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยการแต่งงานระหว่างชนชั้นปกครองของเมืองพิมายกับเมืองพระนคร(นครธม) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรขอมอีกด้วย (ขอมได้นำกุศโลบายเหล่านี้ไปใช้กับหัวเมืองอื่นๆ ที่อยู่ในอำนาจทั่วดินแดนสุวรรณภูมิ) จนเกิดมี "ราชวงศ์มหิธรปุระ" แห่งลุ่มน้ำมูล (นักวิชาการเชื่อว่า มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพิมาย) เข้าไปมีอำนาจเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรขอมที่เมืองพระนครติดต่อกันหลายพระองค์ กษัตริย์พระองค์สำคัญในราชวงศ์มหิธรปุระ ได้แก่ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (พ.ศ.๑๖๕๖ - ๑๖๕๗) ผู้สร้างปราสาทนครวัด (หนึ่งในเจ็ดสิ่งมหัศจรรย์ของโลกยุคกลาง) และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราช ผู้ทรงอิทธิพลเหนือดินแดนสุวรรณภูมิเกือบทั้งหมด เป็นต้น สำหรับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอย่างเคร่งครัด ทรงสร้างศาสนสถานไปทั่วอาณาจักร ได้แก่ อโรคยาศาล (ศาสนสถานพยาบาล) จำนวน ๑๐๒ แห่ง ธรรมศาลา (ที่พักคนเดินทาง) จำนวน ๑๒๑ แห่ง และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ จำนวนมาก เช่น ปราสาททะเลโวี (ลพบุรี) ปราสาทเมืองสิงห์ (กาญจนบุรี) เป็นต้น (กฎีกฎายี่ที่อยู่นอกประตูชัยก็เป็นอโรคยาศาลแห่งหนึ่ง) นอกจากนั้นยังบูรณะและก่อสร้างต่อเติมปราสาทหินพิมายและบริเวณโดยรอบจนแล้วเสร็จสมบูรณ์ ทรงให้ความสำคัญต่อเมืองพิมายอย่างมากในฐานะเป็นดินแดนแห่งบรรพชนของพระองค์ นับว่าเมืองพิมายมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราช

หลังจากสิ้นรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ขอมก็เริ่มเสื่อมอำนาจ บ้านเมืองที่เคยอยู่ในอำนาจต่างก็แยกตัว ตั้งเป็นอาณาจักรขึ้นใหม่หลายแห่ง เช่น อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนา อาณาจักรกรุงศรีอยุธยา และอาณาจักรลาว (ล้านช้าง) เป็นต้น ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ อาณาจักรขอม (เขมรโบราณ) ก็ล่มสลาย ถูกยึดครองโดยชนกลุ่มใหม่ ก่อตั้งเป็นอาณาจักรกัมพูชา (เขมรยุคใหม่) ขึ้น เมืองพิมายยังขึ้นต่ออาณาจักรกัมพูชา แต่ก็ถูกลดความสำคัญและซบเซาลงมากหลังจากผ่านกาลเวลาแห่งความเจริญรุ่งเรืองมานานหลายร้อยปี

ปี พ.ศ.๑๘๕๕ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง พระปฐมมฤคศิรัยแห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงส่งกองทัพเข้าโจมตีอาณาจักรกัมพูชา จนสามารถยึดดินแดนแผ่นดินสูงในเขตอีสานใต้เอาไว้ได้ เมืองพิมายจึงขึ้นต่อราชอาณาจักรไทยนับแต่นั้นมา แม้จะซบเซาและถูกลดความสำคัญลงมาก แต่ก็มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านของไทยคู่กับเมืองพนมรุ้ง ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าสามพระยา (พ.ศ.๑๘๖๖ - ๑๘๘๑) ทรงยกทัพไปตีนครธมจนแตกพ่าย เขมรจึงย้ายนครหลวงไปตั้งใหม่ทางทิศใต้ของทะเลสาบใหญ่จนถึงปัจจุบัน (พระราชพงศาวดารฉบับปลีกกรุงศรีอยุธยา กล่าวว่า ทรงโปรดให้เจ้าเมืองในแถบอีสาน ๒ เมือง คือ เมืองพิมาย และเมืองพนมรุ้งยกกำลังไปช่วยรบด้วย)

การนับถือศาสนาของราษฎรชาวพิมายในยุคนั้นไม่เป็นที่แน่ชัด เริ่มมีหลักฐานชัดเจน เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๐๐๐ ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้อพยพประชาชนจากกรุงศรีอยุธยาจำนวนมากมาอยู่ที่เมืองพิมาย และเมืองโคราช (เก่า) เพราะมีผู้คนเหลืออยู่เพียงเบาบาง พร้อมกับมีการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท (หินยาน) เป็นครั้งแรกที่เมืองพิมาย เท่าที่ทราบคือ "วัดเดิม" และมีอีกประมาณ ๔ วัด อยู่รอบนอกกำแพงปราสาทหินพิมายทั้ง ๔ ทิศ

สำหรับเมืองโคราช (เก่า) ขอมเรียก "โคราปุระ" ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองเสมาในเขตอำเภอสูงเนิน จนกระทั่งในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงโปรดให้สร้างเมืองใหม่ขึ้นใน พ.ศ.๒๒๐๔ - ๒๒๐๘ ย้ายผู้คนจากเมืองโคราช (เก่า) และเมืองเสมา เข้ามาอยู่ ตั้งชื่อว่า "เมืองนครราชสีมา" (โคราช+เสมา) สถาปนาเป็นหัวเมืองใหญ่ชั้นนอก ให้เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญป้องกันการรุกรานของเขมรและลาว เมืองพิมายจึงมีสถานะเป็นหัวเมืองรอง (๑ ใน ๕ เมือง) ขึ้นต่อเมืองนครราชสีมา นับแต่นั้นมา

ในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ.๒๓๐๘ - ๒๓๑๑ กรมหมื่นเทพพิพิธ (โอรสพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) ได้มาช่องสุ่มกำลังพลที่เมืองพิมาย เรียกว่า "ชุมนุมเจ้าพิมาย" (หรืออีกเจ้าพิมาย) ได้มีการปรับปรุงพัฒนาเมืองพิมายหลายด้าน ที่สำคัญคือมีการสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ซึ่งปัจจุบันผุพังทลาย ที่เรียกว่า "มรุพรมหัตต์" และย้ายวัดต่างๆ เข้าไปตั้งอยู่ภายในบริเวณปราสาทหินพิมายทั้ง ๔ มุม โดยสร้างพระอุโบสถรวมทางด้านทิศตะวันตกเรียกว่า "โบสถ์เจ้าพิมาย" (กรมศิลปากรได้รื้อถอนออกเนื่องจากชำรุดทรุดโทรมมาก ในคราวบูรณะปราสาทหินพิมาย ประมาณ พ.ศ.๒๕๐๕) ยกเว้นวัดเดิมที่ไม่ถูกย้ายแต่ใช้เป็นศูนย์บัญชาการและสะสมกำลังไพร่พล นอกจากนั้นยังนำพระเศียรศิลาพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ที่พบกองอยู่กับซากสลักหักพังภายในบริเวณปราสาทหินพิมาย นำไปสร้างตัวองค์พระใหม่แล้วสร้างวิหารไม้ครอบไว้ที่วัดเดิม (เป็นวิหารรูปทรงศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ในตอนหลังผุพังมาก ท่านพระโพธิญาณ หรือหลวงพ่อเขียวจึงดำริให้รื้อสร้างใหม่ในที่เดิมเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๔) สำหรับพระเศียรพระพุทธรูปวิมาละซึ่งเป็นศิลา (หินทรายขาว) นั้น ปัจจุบันยังคงความมีคมจนอนธกาลโดยยังสรุปไม่ได้ว่าสร้างในสมัยใด? และเหตุใดจึงเหลือเพียงพระเศียร? แต่มีนักโบราณคดีบางท่านให้ความเห็นว่า อย่างน้อยน่าจะมีอายุตั้งแต่สมัยสร้างปราสาทหินพิมายขึ้นไป..

จนกระทั่งทางการได้จัดเตรียมพื้นที่รับเสด็จสมเด็จพระพันปีหลวงในช่วง พ.ศ.๒๕๕๑ จึงได้ย้ายวัดที่อยู่ในบริเวณปราสาทหินพิมายออกมายู่ข้างนอกคังได้กล่าวไว้ข้างต้น ***

๔. สร้างพลับพลารับเสด็จบริเวณท่าสงกรานต์ด้านฝั่งสระขวัญ และสร้างพลับพลาที่ประทับ แรม ณ ริมฝั่งลำจักราช ต่อมาจึงเรียกสถานที่บริเวณนั้นว่า "วังเก่า" (อยู่บริเวณทิศตะวันตกหอประชุม โรงเรียนพิมายวิทยา เป็นที่น่าเสียดายว่าปัจจุบันได้มีการก่อสร้างอาคารเรียน ๓ ชั้นทับบริเวณนั้นแล้ว)

๕. สร้างเรือยาวขึ้น ๔ ลำ ขุดจากไม้ตะเคียนทอง ขนาด ๒๐ ฝีพาย กว้างประมาณ ๒ ศอกครึ่ง และยาวประมาณ ๑๐ วา ขนาดเท่ากันทั้ง ๔ ลำ เพื่อใช้ประทับพระเกียรติขบวนเสด็จทางชลมารค และใช้เป็นเรือลาดตระเวนถวายความปลอดภัยริมฝั่งน้ำขณะที่ทรงประทับอยู่ที่เมืองพิมาย ซึ่งเรือทั้ง ๔ ลำนี้ได้ กลายเป็นต้นกำเนิดประเพณีแข่งเรือยาวอำเภอพิมายในเวลาต่อมา ดังจะกล่าวในช่วงต่อไป

นอกจากนั้นยังมีการพัฒนาพื้นที่ภายในบริเวณปราสาทหินพิมาย บริเวณไทรงาม ปรับภูมิทัศน์ ภายในตัวเมืองและริมฝั่งน้ำ รวมทั้งตกแต่งประดับประดาเชิงทิวเพื่อรับเสด็จอย่างสมพระเกียรติอีกด้วย

*** เส้นทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงเมืองนครราชสีมา เปิดใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๑ โคราชได้กลายเป็น ศูนย์รวมของภาคอีสานในการขนส่งและติดต่อค้าขายกับกรุงเทพฯ ต่อมาได้มีเจ้าสาวชาวจีนเปิดกิจการล่องเรือสินค้าใน แม่น้ำมูล โดยใช้เรือกลไฟลากเรือลอม(เรือ โยง) ครั้งละ ๔ - ๖ ลำ เริ่มต้นที่ท่าช้างล่องตามแม่น้ำมูล ผ่าน พิมาย ชุม พวง บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ไปสิ้นสุดปลายทางที่จังหวัดอุบลราชธานี บางขบวนอาจแยกเข้าลำน้ำชีที่ศรีสะเกษ ขึ้น ไปในจังหวัดเขตนี้อีสานเหนือ ขาล่อง(ตามน้ำ) ขนสินค้าที่ส่งมาทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ใช้เวลาประมาณ ๑๕ วัน ส่วน ขาขึ้น(ทวนน้ำ) ขนของป่าและสินค้าพื้นเมืองจากจังหวัดต่างๆ นำขึ้นรถไฟส่งไปขายกรุงเทพฯ ใช้เวลาประมาณ ๓๐ วัน (สมัยนั้นยังไม่มีสะพานและเขื่อน) โดยล่องเรือได้เฉพาะฤดูน้ำหลากเพียงปีละ ๓ - ๔ เดือน การขนส่งสินค้าทางเรือ ได้ดำเนินการมานานกว่า ๒๐ ปี จนกระทั่งเปิดเส้นทางเดินรถไฟถึงอุบลราชธานีใน พ.ศ.๒๔๖๓ จึงเลิกกิจการเดินเรือ

สำหรับการเสด็จของสมเด็จพระพันปีหลวงในปลายเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๕๔ ทรงเสด็จพระราชดำเนิน โดยรถไฟจากกรุงเทพฯ มาถึงนครราชสีมา หลังจากทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเป็นองค์ประธานเปิดค่ายทหารที่ นครราชสีมาแล้ว จึงเสด็จพระราชดำเนินมาอำเภอพิมายโดยขบวนเกวียนตามเส้นทางถนนเพชรมาตุคลา เหตุที่ไม่เสด็จ โดยเรือกลไฟอาจเป็นเพราะในช่วงนั้นเป็นฤดูน้ำลดไม่สามารถล่องเรือได้ ในขณะนั้นยังไม่มีสะพานข้ามลำน้ำมูลที่ทำ สงกรานต์ ส่วนใหญ่จะใช้เรือข้าม แต่ในช่วงฤดูแล้งน้ำจะตื้นมีหาดทรายโผล่ขึ้นมา ก็สามารถขับเกวียนหรือเดินข้ามได้ หากจะเดินทางไปโคราชก็ใช้เกวียนหรือม้าออกทางช่องประตูชัย(เกวียนลอดได้พอดี) ตามเส้นทางสายเก่าทางบ้าน เพชรหนองขาม ไปข้ามสะพานจักรีตัน(สะพานไม้)ที่ท่าช้าง และในปี พ.ศ.๒๔๖๘ เปิดเส้นทางเดินรถไฟถึงจังหวัด บุรีรัมย์ จึงเดินทางไปขึ้นรถไฟที่สถานีหินดาด ต่อมาปี พ.ศ.๒๔๖๒ นายชิต สามัคคี กับหุ้นส่วนอีกคนหนึ่ง ได้นำ รถยนต์มาใช้ที่อำเภอพิมายเป็นครั้งแรก เป็นรถยนต์รุ่น โบราณ มีล้อไม้และใช้น้ำมันเตา วิ่งรับส่งผู้โดยสารจากพิมายไป สถานีรถไฟหินดาด และบางครั้งก็ไปถึงสถานีท่าช้าง หลังจากนั้นก็มีผู้นำรถยนต์มาใช้เพิ่มขึ้นและพัฒนารูปแบบเป็น ลำดับ (นายชิต สามัคคี ได้นำรถจักรยานมาใช้เป็นคันแรกเช่นกันใน พ.ศ.๒๔๖๒)

จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.๒๔๖๘ ท้าพระครูศีลวิสุทธิพรต (หลวงพ่อทวย) อดีตเจ้าคณะอำเภอพิมายและเจ้า อาวาสวัดเดิม ได้เป็นผู้นำสร้างสะพานข้ามลำน้ำมูลที่ทำสงกรานต์เป็นครั้งแรก เป็นสะพานไม้สำหรับคนเดิน กว้าง ประมาณ ๒.๕๐ เมตร (อยู่ชิดด้านารปะปาพิมาย) และสามารถนำเกวียนข้ามได้โดยใช้คนลาก ต่อมา ปี พ.ศ.๒๔๘๗ กรมทางหลวงแผ่นดิน กระทรวงโยธาธิการ ได้พัฒนาเส้นทางสายโคราช - พิมาย (ถนนเพชรมาตุคลา) โดยขยายถนน เสริมด้วยหินและลูกรัง พร้อมก่อสร้างสะพานท่าสงกรานต์ขึ้น เป็นสะพาน โครงเหล็ก ฐานป็นจันไม้และพื้นไม้ มี ทางเดินเท้าทั้ง ๒ ข้าง (รถวิ่งสวนกันไม่ได้) ปี พ.ศ.๒๕๐๗ มีการก่อสร้างถนนลาดยางเข้ามาถึงตัวเมืองพิมายเป็นครั้งแรก และปี พ.ศ.๒๕๑๑ ได้ริ้วสะพานท่าสงกรานต์สร้างใหม่ เป็นสะพาน ก.ส.ล.ดังที่เห็นในปัจจุบัน ส่วนสะพานข้าม

ลำน้ำจักราช พระอาจารย์หม้อ เจ้าอาวาสวัดสระเพลงเป็นผู้นำดำเนินการประมาณ พ.ศ.๒๔๘๕ เป็นสะพานคนเดินเช่นกัน ต่อมาได้สร้างใหม่เป็นสะพานไม้รถสามารถข้ามได้ และรื้อสร้างเป็นสะพาน ค.ส.ล.เมื่อปีพ.ศ.๒๕๑๓

ปีพ.ศ.๒๕๑๕ ทางกรมได้ย้ายที่ว่าการอำเภอพิมายที่อยู่บริเวณสำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พิมายไปอยู่ฝั่งตะวันตกลำจักราชอันเป็นสถานที่ปัจจุบัน และมีการสร้างถนนเลียยเมือง เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๗ ***

หลังจากผ่านพ้นการรับเสด็จสมเด็จพระพันปีหลวง ทางกรมได้มอบเรือให้วัดในตัวเมืองพิมาย ๔ วัด ๆ ละ ๑ ลำ ให้เป็นผู้ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ ครั้นถึงหน้าทอดกฐินหลังจากออกพรรษา ราษฎรที่มีฐานะดีจะขอยืมเรือดังกล่าวเพื่อใช้แห่กฐินนำไปทอดยังวัดต่าง ๆ เมื่อเสร็จสิ้นจากการทอดกฐินก็เกิดการแข่งขันพายเรือกลับ จนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ต่อมาก็จัดการแข่งขัน ณ ลำน้ำไกล้วัดที่ไปทอดกฐิน จากนั้นบรรดาวัดต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำต่างก็สร้างเรือเพื่อใช้แห่กฐินและพายแข่งเพิ่มขึ้น ซึ่งเรือส่วนใหญ่จะขุดจากไม้ตะเคียนทองและมีขนาดใหญ่ขึ้น อีกทั้งมีการสร้างเรือที่มีความกว้างและแบนซึ่งสามารถรับน้ำหนักบรรทุกได้มาก เพื่อใช้สำหรับแห่กฐิน โดยเฉพาะอีกด้วย (มี ๒ ลำอยู่ที่วัดเดิม แต่ปัจจุบันผุพังและถูกไฟไหม้เสียหายหมด)

อย่างไรก็ตามในระยะแรกยังไม่มีการจัดแข่งเรืออย่างเป็นทางการ เป็นการแข่งเพื่อความสนุกสนาน และโยกย้ายสถานที่แข่งเกือบทุกปี ณ ลำน้ำไกล้วัดที่ไปทอดกฐิน ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๔ ในการทอดกฐินของอำเภอ นำโดยท่านพระครูศีลวิสุทธิพรต (หลวงพ่อยุ) อดีตเจ้าอาวาสวัดเดิมและเจ้าคณะอำเภอพิมาย กับหลวงระจับประจันตคาม ซึ่งเป็นนายอำเภอพิมายขณะนั้น ได้แห่กฐินทางเรือไปทอดที่วัดบ้านวังหิน ตำบลในเมือง พร้อมกับจัดแข่งเรือยาวอย่างเป็นทางการขึ้นครั้งแรก ณ ลำวังหิน โดยมีรางวัลเป็นขันน้ำพานรองและสิ่งของอื่นตามสมควร จากนั้นก็มีการจัดแข่งเรือยาวเป็นประจำ ๓ ลำวังหินสืบเนื่องมาทุกปี ยกเว้นในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ และบางปีที่เกิดภัยแล้งมีน้ำน้อยจึงจัดแข่งไม่ได้ นอกจากนั้นยังสร้างศาลาถาวรใช้เป็นกองอำนวยการริมฝั่งน้ำ และนำองคกฐินไปตั้งไว้ในวันแข่งเรือ เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมบริจาคเงินทองและสิ่งของ โดยแข่งเรือเพียงวันเดียว วันรุ่งขึ้นจะนำกฐินไปทอด ณ วัดที่จองไว้หมุนเวียนกันไปทุกปี

จนถึง ปี พ.ศ.๒๕๐๖ นายพิบูลย์ รัตนจันทร์ นายอำเภอพิมาย (ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๐๑ – ๒๕๐๘) ซึ่งเป็นคนอำเภอพิมายโดยกำเนิด พร้อมหัวหน้าส่วนราชการหลายท่านซึ่งเป็นคนพิมายเช่นกัน เช่น นายพูนเกียรติ วัชรประทีป ศึกษาธิการอำเภอ และนายพีเชร รัตนจันทร์ ปลัดอำเภอ เป็นต้น พวกกันดำริว่า สนามแข่งเรือลำวังหินค่อนข้างคับแคบและอยู่ไกลตัวเมือง ควรจะหาสนามใหม่ที่กว้างขวาง ใกล้ตัวเมือง เพื่อเป็นการดึงดูดชาวเรือและผู้ชม จึงได้ย้ายสนามแข่งเรือมาที่ลำจักราช บริเวณด้านทิศตะวันตกโรงเรียนพิมายวิทยา (ทิศใต้สะพานท่าตลาด) แต่จัดแข่งได้เพียง ๒ ปี เนื่องจากสภาพสนามไม่อำนวย เพราะลำน้ำตื้นเงินมีฝักตบชวาและสาหร่ายใต้น้ำหนาแน่น เรือบางลำพายอยู่ดี ๆ ก็หยุดไปเลย ๆ เพราะติดสาหร่ายใต้น้ำ ดังนั้นในปี พ.ศ.๒๕๐๘ จึงย้ายไปแข่งในลำน้ำมูล หน้าเขื่อนพิมาย โครงการชลประทานทุ่งสัมฤทธิ์ ซึ่งก็เกิดปัญหาอีกเช่นกัน เนื่องจากน้ำบริเวณหน้าเขื่อนเชี่ยวมากและต้องแข่งตามน้ำลอคช่องประตูเขื่อนไปทางทิศตะวันออกทำให้เสี่ยงอันตราย ปี พ.ศ.๒๕๐๘ เรือเกตุรัตน์ของวัดเดิมเกิดอุบัติเหตุชนกับช่องเสาประตูเขื่อนทำให้เรือเสียหาย โชคดีที่มีคนบาดเจ็บเล็กน้อย

นอกจากนั้นในปีไหนที่น้ำน้อยก็ไม่สามารถเปิดประตูเขื่อนให้แข่งเรือได้ คณะกรรมการที่เกี่ยวข้องจึงคิดหาสถานที่ใหม่ที่เหมาะสม ได้พบว่าที่ลำจักรราชทิศเหนือของสะพานเหมาะสมที่สุด จึงขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการและประชาชนปรับปรุงพัฒนาพื้นที่จนสามารถใช้เป็นสถานที่แข่งเรือได้ เริ่มใช้เป็นสนามแข่งเรือในปี พ.ศ.๒๕๑๐ (นายสงวน รัศมีสุจริต เป็นนายอำเภอพิมายขณะนั้น) จากนั้นก็ใช้สนามลำจักรราชเป็นสนามแข่งเรืออำเภอพิมายจนถึงปัจจุบัน

การแข่งเรือยาว ณ ลำำวังหิน ใช้ระยะทางประมาณ ๔๐๐ เมตร เป็นการแข่งขันรุ่นเดียวพบกันหมด เพื่อให้เสร็จภายในวันเดียว บางปีจะจัดแข่งเรือชาวบ้าน ขนาด ๓-๕ ฝีพาย และแข่งเรืออีโปงอีกด้วย ซึ่งสร้างความสนุกสนานครั้งนครั้งให้กับผู้แข่งขันและผู้ชมเป็นอย่างมาก หลังจากย้ายมาแข่งขัน ณ สนามปัจจุบันก็ขยายระยะทางแข่งเป็นประมาณ ๕๕๐ เมตร ต่อมาเมื่อเรือจากคุ้มวัดต่าง ๆ ทั้งในเขตอำเภอพิมายและอำเภอใกล้เคียงเข้าร่วมแข่งจำนวนมาก จึงได้แบ่งรุ่นเรือออกเป็น ๓ รุ่น คือ รุ่นใหญ่เกิน ๓๐ ฝีพาย รุ่นกลาง ๒๑ -๓๐ ฝีพาย และรุ่นเล็กไม่เกิน ๒๐ ฝีพาย พร้อมขยายระยะเวลาแข่งออกเป็น ๒ วัน เนื่องจากแข่งวันเดียวไม่เสร็จ นอกจากนั้นยังมีการประกวดตกแต่งเรือประเภทสวยงามและเรือประเภทแฟนซี รวมทั้งมีการประกวดกองเชียร์อีกด้วย เปิดโอกาสให้บรรดาโรงเรียนและประชาชนในคุ้มบ้านต่าง ๆ ได้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีแข่งเรือยาวมากขึ้น

ปี พ.ศ.๒๕๒๓ นายจวน สอพิมาย กำนันตำบลในเมืองขณะนั้น ได้คิดริเริ่มทดลองต่อเรือยาวเป็นเรือเหล็ก โดยใช้โครงสร้างเหล็ก ทุพื้นด้วยแผ่นเหล็กบาง เมื่อทดลองแล้วเห็นว่าได้ผลดีจึงสร้างจำหน่ายแก่คุ้มวัดต่าง ๆ ในราคาต้นทุนเพื่อใช้ร่วมแข่งขัน แต่เนื่องจากเรือเหล็กมีความบางและเบาว่าเรือไม้ชุดทำให้โคลงตัวและรวดเร็วกว่า จึงต้องแยกประเภทแข่งออกเป็นประเภทเรือเหล็กและเรือไม้ให้ลำที่ชนะเลิศแต่ละประเภททุกรุ่นมาแข่งกันอีกครั้ง เพื่อหาตำแหน่งเจ้าวรีอันเป็นตำแหน่งสูงสุดของสนาม โดยต่อระยะทางกันบ้างตามความเหมาะสม ต่อมาเมื่อผู้สร้างเรือเหล็ก และอคูมีนิยมเพิ่มขึ้น และขยายความนิยมไปยังจังหวัดบุรีรัมย์, สุรินทร์ และบางจังหวัดในภาคอีสาน การใช้เรือเหล็กเข้าร่วมแข่งที่อำเภอพิมายมีมาต่อเนื่องจนกระทั่งยกเลิกและปลดระวางเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๒

ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๒๔-๒๕๒๖ ได้มีการตกแต่งและจัดขบวนเรือจำลองตามรูปแบบ “ขบวนพยุหยาตราทางชลมารค” ขนาดย่อ มีเรือพระที่นั่ง ๓ ลำ เรือรูปสัตว์ ๖ ลำ เรือกลองนอก เรือกลองใน เรือตำรวจ เรือคั้ง และเรือแซง พร้อมเรืออื่น ๆ ที่ส่งเข้าร่วมแข่งขันรวมทั้งสิ้นประมาณ ๕๐ ลำ จัดขบวนพาเหรดอย่างสวยงามประกอบการแห่เรือตามพระราชประเพณี นับเป็นแห่งแรกของประเทศไทย นอกจากนั้นยังจัดแข่งเรือยาวชิงชิงชนะเลิศภาคอีสานด้วย ซึ่งมีเรือจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานส่งเข้าร่วมแข่งหลายลำ สำหรับการตกแต่งขบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารคจำลองต่อมาได้ยกเลิกเพราะมีค่าใช้จ่ายสูง ยังคงไว้เฉพาะการตกแต่งเรือพระที่นั่ง ๓ ลำ และประเพณีการแห่เรือซึ่งดำเนินการสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้

ปี พ.ศ.๒๕๒๘ ได้มีการประชุมจัดตั้งคณะกรรมการจัดงานประเพณีอำเภอพิมายขึ้นเพื่อรับผิดชอบดำเนินการจัดงานประเพณี ๓ อย่าง ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา และ

ประเพณีแข่งเรือยาว ส่วนประเพณีลอยกระทงให้คณะกรรมการวัดสระเพลงรับผิดชอบดำเนินการ (นายหมั่น แก้วเพชร เป็นประธานจัดงานประเพณีชุดแรกเป็นเวลา ๑ ปี)

วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จเป็นองค์ประธานเปิด "อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย" นับเป็นปีแห่งการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีและการท่องเที่ยวครั้งยิ่งใหญ่ของอำเภอพิมาย เมื่อจังหวัดนครราชสีมา กรมศิลปากรและอำเภอพิมาย ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้จัดงานเทศกาลเที่ยวพิมายเป็นปีแรกอย่างยิ่งใหญ่ และถูกบรรจุอยู่ในโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับชาติ บุคคลสำคัญที่มีส่วนผลักดันได้แก่ ฯพณ ฯ ทร ทักษะรังสี อธิบดีรองนายกรัฐมนตรี และผู้มีส่วนร่วม คือ นายวิรัตน์ รัตนเศรษฐ์ กับนายลำพอง พิลาสมบัติ (ทั้ง ๓ ท่าน เป็น ส.ส.นครราชสีมา เขต ๔ พรรคชาติไทยในขณะนั้น) โดยมีโครงการจัดงานเทศกาลเที่ยวพิมายในช่วงสัปดาห์ที่ ๒ ของเดือนพฤศจิกายน รวมเป็นเวลา ๕ วัน ทุกปี มีการจัดกิจกรรมหลายประเภท เช่น การจัดนิทรรศการเมืองพิมาย การสาธิตและจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมสวนสนุก การประกวดแมวสีสวาด ขบวนแห่โคมประทีปและจัดงานแสดงเสียงประกอบการแสดง "วิมานาถการ ชุต นิรมิตกรรมเหนือลำน้ำมูล" ภายในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย รวมทั้งผนวกการแข่งขันเรือยาวประเพณีอำเภอพิมายเข้าไปด้วยในช่วง ๒ วันสุดท้าย และมีการพัฒนาเรื่อยมาเป็นลำดับ ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวนมาก

สำหรับการแข่งเรือยาวประเพณี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ท.ท.ท.) และการกีฬาแห่งประเทศไทย (ก.ก.ท.) ได้สนับสนุนงบประมาณและเข้ามาช่วยดำเนินการจัดการแข่งเรือชิงชนะเลิศระดับประเทศเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.๒๕๓๒ มีเรือยาวชั้นนำของประเทศจากหลายจังหวัดเข้าร่วมแข่งขันอย่างคับคั่ง โดยแยกการแข่งขันออกเป็นประเภท ก.และประเภท ข. เพื่อเปิดโอกาสให้เรือท้องถิ่นได้เข้าร่วมแข่งตามความเหมาะสม มีการจัดแข่งรุ่นเรือตามขนาดจำนวนฝีพายใหม่ (ยกเล็กเรือเหล็ก) และขยายระยะทางแข่ง เป็น ๖๕๐ เมตร เพื่อให้เข้ามาตรฐานทั่วไป

ปี พ.ศ.๒๕๓๖-๒๕๓๗ กรมชลประทานได้จัดตั้งงบประมาณขุดลอกลำจักราช ทำให้สนามแข่งเรือยาวมีความกว้างและลึกได้มาตรฐานมากขึ้น

*** สมัยก่อนสองฝั่งสนามแข่งเรือลำจักราชยังมีสภาพเป็นเพียงเส้นทางลำลอง และนำท่วมเข้ามาริมฝั่งหลายจุด ในปี พ.ศ.๒๕๓๐ คณะกรรมการสุขภิบาลในเมือง มีนายอำเภอเฉลิมพล ประทีปวิช เป็นประธาน และอาจารย์เฉลิม เตะทะพยัคฆ์ เป็นรองประธาน ได้พัฒนาเส้นทางสองฝั่งสนามแข่งเรือให้เป็นรูปถนนดินตัดตรงที่สมบูรณ์ขึ้น เมื่อมีการขุดลอกลำจักราชก็นำดินมาถมปรับให้สูงขึ้นอีก ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๓๗ นายอำเภอปราโมทย์ สุวรรณศรี และคณะกรรมการสุขภิบาลในเมือง (ผู้เรียบเรียงเป็นประธานกรรมการสุขาฯฯ ขณะนั้น) ร่วมกับสภาตำบลในเมือง (กำนันบรรเจิด สอพิมาย เป็นประธาน) จัดหางบประมาณพัฒนาจังหวัดมาปรับปรุงและเสริมดินลูกรัง ถนนทั้งสองฝั่งให้รถสามารถวิ่งได้ทุกฤดูกาล พร้อมทั้งตั้งชื่อถนนว่า "ถนนชายชล" (ฝั่งตะวันออกในเขตเทศบาล) และ "ถนนยลนาวา" (ฝั่งตะวันตกในเขต อ.บ.ต.ในเมือง) หลังจากนั้นผู้เรียบเรียงได้ทำโครงการของบประมาณจากกรมการปกครองมาก่อสร้างเทพื้น ค.ส.ล.พร้อมทางเท้าถนนชายชลใน พ.ศ.๒๕๓๘ ส่วนด้านฝั่งตะวันตก อ.บ.ต.ในเมืองก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณมาดำเนินการในเวลาต่อมา จึงขอให้ อ.บ.ต.ในเมืองได้โปรดใช้ชื่อถนนฝั่งตะวันตกว่า "ยลนาวา"

ตามที่ได้ตั้งในครั้งนั้นด้วย เพราะถือว่าเป็นชื่อที่คล้องจองไพเราะ และมีความหมายที่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง
***

ปี พ.ศ.๒๕๓๘ อำเภอพิมายได้รับเกียรติให้เป็นตัวแทนประเทศไทยจัดแข่งเรือยาวนานาชาติทั้งประเภทชายและหญิง มีทีมเรือจากประเทศต่าง ทั้งชาติฝรั่งและเอเชียส่งเข้าร่วมแข่งขันหลายประเทศ ซึ่งประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี อำเภอพิมายได้ส่งทีมเรือ “ธิดาพรหมทัต” จากหมู่ ๑๗ ตำบลในเมือง ลงแข่งประเภททีมหญิง ปรากฏว่าเข้ารอบสุดท้าย และได้รองชนะเลิศอันดับ ๒ (ผู้เรียบเรียงเป็นผู้จัดการทีม ผู้ใหญ่นุญช่วย คู่พิมาย เป็นผู้นำเรือ และอาจารย์ประภาส จันทรทีประ เป็นผู้ฝึกสอน)

ปี พ.ศ.๒๕๔๐ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างอาคารกองอำนวยการแข่งเรือแบบถาวร เป็นอาคารชายน้ำซึ่งออกแบบเชิงสถาปัตยกรรมให้กลมกลืนกับความเป็นเมืองพิมายโดยเฉพาะ พร้อมมีลานเทียบเรือด้านหน้าอีกด้วย

ปี พ.ศ.๒๕๔๑ ส.จ.จวน สอพิมาย ได้ของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ก่อสร้างโรงเรือนด้านฝั่งตะวันตกใกล้กับกองอำนวยการแข่งเรือ เพื่อใช้เป็นอู่เก็บเรือกลาง และเป็นที่นั่งชมแข่งเรือได้ด้วย

ปี พ.ศ.๒๕๔๔ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมโยธาธิการก่อสร้างกำแพงป้องกันฝั่งทั้งสองฝั่งความยาวรวมประมาณ ๓๐๐ เมตร โดยออกแบบเป็นขั้นบันไดให้เป็นอัมพจันทร์นั่งชมเรือได้ นอกจากนี้เทศบาลตำบลพิมายและองค์การบริหารส่วนตำบลในเมืองได้จัดสรรงบประมาณพัฒนาพื้นที่สองฝั่ง เช่นจัดไฟฟ้าแสงสว่าง ปลูกต้นไม้ และดำเนินการอื่น ๆ จนมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม สามารถเป็นสถานที่ออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจสำหรับประชาชนอีกส่วนหนึ่ง

ปัจจุบันสนามแข่งเรือยาวอำเภอพิมาย ลำจักราช จึงได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายว่า เป็นสนามแข่งเรือยาวที่สวยงามและได้มาตรฐานที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ

ความสำคัญอีกอย่างหนึ่งของประเพณีแข่งเรือยาวอำเภอพิมาย ได้แก่ การมีถ้วยพระราชทานครบทุกรุ่นเป็นแห่งแรกของประเทศไทย นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้ ซึ่งชาวพิมายต่างภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ได้แก่

๑. ประเภทเรือยาวใหญ่ ไม่เกิน ๕๕ ฝีพาย ซึ่งถ้วยพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ฯ มหาราช

๒. ประเภทเรือยาวกลาง ไม่เกิน ๔๐ ฝีพาย ซึ่งถ้วยพระราชทานของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ฯ พระบรมราชินีนาถ

๓. ประเภทเรือยาวเล็ก ไม่เกิน ๓๐ ฝีพาย ซึ่งถ้วยพระราชทานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี

๔. ประเภทเรือยาวจิ๋ว ไม่เกิน ๒๐ ฝีพาย ซึ่งถ้วยพระราชทานของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ฯ

ปี พ.ศ.๒๕๔๘ คณะกรรมการจัดงานได้พิจารณาจัดแข่งรุ่นพิเศษอีก ๑ รุ่น คือ ประเภทผู้นำชุม

ชนไม่เกิน ๒๐ ฝ้าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีสมานฉันท์ในกลุ่มผู้นำชุมชนและผู้นำหมู่บ้าน

แม้ในช่วงระยะหลังตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๕๔๓ เป็นต้นมา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ลดอวยการสนับสนุนงบประมาณลงไป แต่ก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากที่อื่นทดแทน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา เทศบาลตำบลพิมาย และองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง ๑๒ แห่ง รวมทั้งภาครัฐวิสาหกิจและภาคเอกชนต่าง ๆ ทำให้เทศกาลเที่ยวพิมายได้พัฒนารุดหน้าอย่างไม่หยุดยั้งสามารถเป็นกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีและการท่องเที่ยวกิจกรรมหนึ่งที่เป็นหน้าเป็นตาของจังหวัดนครราชสีมา และอวดสายตาชาวโลกได้อย่างสมความภาคภูมิใจ

ตลอดระยะเวลา ๑๕ ปีที่ผ่านมา เรือยาวของอำเภอพิมายได้มีการพัฒนาศักยภาพของตัวเรือและฝ้ายมากขึ้น จนสามารถส่งไปแข่งขันในทุกสนามทั่วประเทศได้อย่างสมศักดิ์ศรี โดยเฉพาะเรือประเภทรุ่นกลางและรุ่นเล็กเคยชนะเลิศในสนามใหญ่ที่ภาคกลางหลายครั้ง แต่เท่าที่ผ่านมาประสบปัญหาพอสมควร เพราะต้องมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง หากหลายฝ่ายมองเห็นความสำคัญให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ก็น่าจะพัฒนาศักยภาพได้ดียิ่งขึ้น

สำหรับเรือประวัติศาสตร์รุ่นแรก ๔ ลำ ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๓ นั้น เท่าที่ทราบทางราชการได้มอบให้วัด ๔ วัด ในเขตตัวเมืองพิมายเป็นผู้ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ คือ

๑. วัดบูรพาพิมล ได้แก่เรือ "นางเหลืองศรีวิไลย" หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "อีเหลืองเฒ่า" ปัจจุบันได้รับการบูรณะและดูแลรักษาอยู่ในสภาพดี (ผู้ใหญ่พุทธ พาพิมาย เป็นแกนนำ) สามารถลงแข่งได้ทุกปี ในประเภทเรือยาวจิวไม่เกิน ๒๐ ฝ้าย

๒. วัดสระเพลง ได้แก่เรือ "สาหร่ายทอง" ซึ่งถูกไฟไหม้เสียหายทั้งลำนานแล้ว

๓. วัดเก่าประตูชัย สันนิษฐานว่า ได้แก่เรือ "นางสำลี" (ยังไม่มีการตรวจสอบแน่ชัด)

๔. วัดยาง ๑ ลำ หลังจากทางการได้ยุบวัดยาง เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๘ สันนิษฐานว่า วัดใหม่ประตูชัยเป็นผู้รับต่อ (ยังไม่มีการตรวจสอบเช่นกัน)

คณะกรรมการจัดงานประเพณีควรลงไปสืบค้นตรวจสอบ เพื่อซ่อมแซมบูรณะและอนุรักษ์ไว้เป็นอนุสรณ์แก่ชนรุ่นหลังสืบไป

ประธานชมรมเรือยาวปัจจุบัน ได้แก่ นายจวน สอพิมาย อดีตกำนันตำบลในเมืองและอดีตสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา เป็นบุคคลหนึ่งที่คร่ำหวอดและทุ่มเทเพื่อวงการเรือยาวของอำเภอพิมายมานานกว่า ๔๐ ปี

นายทองสุข ปิธธรรมมา นายอำเภอพิมายลำดับที่ ๔๖ (พ.ศ.๒๕๔๔-๒๕๔๕) ได้กล่าวไว้ว่า “เพราะคนพิมายมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับน้ำ ใช้เรือเป็นโดยธรรมชาติ อำเภอพิมายจึงนับได้ว่าเป็นอำเภอเดียวในจังหวัดนครราชสีมา ที่สามารถจัดแข่งเรือพายได้ ควรช่วยกันอนุรักษ์ไว้ และพัฒนาให้ยั่งยืนสืบไป จนชั่วลูกชั่วหลาน”

*****

แหล่งข้อมูล

❖ เอกสารที่ใช้ศึกษาค้นคว้า

- กระทรวงมหาดไทย 100 ปีมหาดไทย 1 เมษายน ๒๕๓๕, ๒๕๓๕.
- หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา ย้อนรอย ๑๐๐ ปีโคราชวานิช, ๒๕๔๓.
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย เอกสารประกอบการอบรมเจ้าหน้าที่นำชม พิพิธภัณฑ์, ๒๕๔๕.
- ธิดา สาระยา เมืองพิมาย(ชุดเมืองประวัติศาสตร์), ๒๕๓๖.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม. แอ่งอารยธรรมอีสาน, ๒๕๓๘.
- วัดเดิม พระพุทธวิมาเย, ๒๕๓๔. (พิมพ์แจกหาทุนสร้างวิหารพระพุทธวิมาเยหลังใหม่)
- อำเภอพิมาย เอกสารการประชุมและสูจิบัตรการแข่งขันเรือในอดีตหลายสมัย

❖ บันทึกบุคคล

- นายพิบูลย์ รัตนจันทร์ อดีตนายอำเภอพิมาย พ.ศ.๒๕๐๑-๒๕๐๘
- นายยุทธ ภิญโญ อดีตปลัดอำเภอพิมาย พ.ศ.๒๔๘๕-๒๔๙๒ และ พ.ศ.๒๔๙๖-๒๔๙๘
- นายคำรบ พู่ทอง อดีตครูและ ส.จ.เขตอำเภอพิมาย พ.ศ.๒๕๐๒ - ๒๕๑๐

❖ ข้อมูลจากบุคคล

- นายเฉลิม เตะพะยัคฆ์ เลขานุการสภาวัฒนธรรมอำเภอพิมาย ข้าราชการครูบ้านาญ
- นายหมั่น แก้วเพชร ราษฎรอาวุโส อดีตประธานจัดงานประเพณีอำเภอพิมาย
- นายจวน สอพิมาย ประธานชมรมเรือยาวอำเภอพิมาย อดีตกำนันตำบลในเมือง อดีต ส.จ.เขตอำเภอพิมาย
- นายสุเวทย์ วัชรพานิชย์ ราษฎรอาวุโส ข้าราชการครูบ้านาญ
- นายแดง สมบัติสวัสดิ์ ราษฎรอาวุโส (เกิด พ.ศ.๒๔๕๑-ปัจจุบัน)

*****

ขอขอบพระคุณ

ท่านผู้มีอุปการะคุณให้ความสนับสนุน ดังต่อไปนี้